

ΘΕΟΛΟΓΙΑ.— Νέα θεώρησις τῶν ἐρίδων τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Κορίνθου καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ἀντιπάλων τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ὑπὸ *Χρήστου Σπ. Βούλγαρη* *. Ἀνεκοινώθη ὑπὸ τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Ἰ. Καρμίρη.

Α. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Τὸ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ ἐκ Τυβίγγης ἱστορικοῦ καὶ θεολόγου F. C. Baur¹ ἀπασχολῆσαν τὴν ἔρευναν τῆς Καινῆς Διαθήκης σοβαρώτατον πρόβλημα τῶν ἐρίδων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κορίνθου συνίσταται βασικῶς εἰς τὴν ἀκριβῆ ἑρμηνείαν τῆς περικοπῆς Α΄ Κορ. 1,10 - 4,21. Ἐνταῦθα γίνεται κυρίως λόγος περὶ τῶν ἐν Κορίνθῳ ἐρίδων, θέμα ὅπερ προσδιορίζει καὶ τὴν σχέσιν αὐτοῦ πρὸς τε τὸ ὑπόλοιπον τμήμα τῆς Α΄ πρὸς Κορινθίους, ὡς καὶ πρὸς τὴν Β΄ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολήν. Εἰδικώτερον, ἢ μορφή, ὅφ' ἦν παρουσιάζεται τὸ πρόβλημα τοῦτο κατὰ τὰ ἐπὶ μέρους, ἔχει ὡς ἀκολούθως: α΄) πρέπει νὰ δικαιολογηθῇ ἡ δομὴ τῆς ὅλης περικοπῆς καὶ κυρίως ἡ σχέσις τοῦ 1,10 - 17 πρὸς τὸ 1,18 - 4,21· β΄) νὰ ἀναζητηθῇ ἡ ταυτότης τῆς ὑπὸ τοῦ Παύλου καταπολεμουμένης ἐνταῦθα διδασκαλίας τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ καὶ νὰ διαλευκανθῇ τὸ ἰδεολογικὸν καὶ θεολογικὸν ὑπόβαθρον ταύτης· γ΄) νὰ προσδιορισθῇ ἡ ἀκριβὴς ἔννοια τῶν ἐκφράσεων «Ἐγὼ δὲ Χριστοῦ» καὶ «μεμέρισται ὁ Χριστός;» ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς ὅλης περικοπῆς· δ΄) νὰ ἐξετασθῇ ἡ σχέσις καὶ ἡ ἐνότης τῆς περικοπῆς ταύτης πρὸς τὸ ὑπόλοιπον τμήμα τῆς Α΄ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς· καὶ ε΄) νὰ συσχετισθῇ ἡ ὑπὸ ἐξέτασιν περικοπὴ πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς Β΄ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς.

Αἱ ἐπὶ τοῦ προβλήματος τούτου διατυπωθεῖσαι ἀπόψεις εἶναι τόσαι, ὅσοι καὶ οἱ ἐπ' αὐτοῦ ἀσχοληθέντες ἐρευνηταί, τοῦθ' ὅπερ εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν ἀνάπτυξιν ὀγκώδους βιβλιογραφίας καὶ τὴν ἐπιπλοκὴν αὐτοῦ. Γενικῶς ὅμως, παρὰ τὰς πολυαριθμοὺς παραλλαγὰς μεταξὺ τῶν ἀπόψεων τούτων, δυνάμεθα εὐχερῶς νὰ κατατάξωμεν αὐτὰς εἰς τὰς ἀκολούθους κατηγορίας· α΄) εἰς τὰς δεχομένας ὅτι αἱ ἔριδες αὗται ἦσαν ἔργον «ἰουδαϊζόντων» χριστιανῶν τῶν Ἱεροσολύμων, οἷτι-

* CH. S. VOULGARIS, *Nouvelle considération du problème des querelles dans l'Église apostolique de Corinthe et des adversaires de saint Paul.*

1. Μνημονεύομεν μόνον τὰς δύο βασικώτερας μελέτας τοῦ Baur· α΄) «Die Christuspartei in der korinthischen Gemeinde», ἐν *Tübinger Zeitschrift für Theologie*, 4, (1831)· β΄) «Einige weitere Bemerkungen über die Christuspartei in Korinth», Αὐτόθι (1836). Βλ. πλείονα περὶ τοῦ Baur καὶ τῶν ἄλλων ἔργων αὐτοῦ, ἐν Χ. Σ. Βούλγαρη, Ἡ ἐνότης τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, Θεσσαλονίκη 1974, σ. 19 ἑξ.

νες, ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τῶν Δώδεκα, ἀντιτίθεντο εἰς τὸ πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς κήρυγμα τοῦ Παύλου¹, β') εἰς τὰς δεχομένας ὅτι αὐταὶ ἦσαν ἔργον «ἐλληνιζόντων» χριστιανῶν, τελούντων ὑπὸ τὴν ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν τοῦ Γνωστικισμοῦ², γ') εἰς τὰς δεχομένας ὅτι αὐταὶ προεκλήθησαν ὑπὸ ἐλληνιστῶν τινῶν Ἰουδαίων τῆς Ἀλεξανδρείας³, δ') εἰς τὰς δεχομένας ὅτι αὐταὶ προεκλήθησαν ὑπὸ πνευματικῆς τινος ὁμάδος Λιβερτίνων, Ἰουδαϊκῆς καταγωγῆς⁴ καὶ ε') εἰς τὰς δεχομένας ὅτι αὐταὶ προεκλήθησαν ὑπὸ περιοδεούντων χαρισματούχων κηρῦκων τοῦ ἐλληνιστικοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, κατ' ἀπομίμησιν τῶν λαϊκῶν κυνικῶν διδασκάλων⁵.

Οὐχ' ἦρτον, οὐδεμία τῶν ἀνωτέρω ἀπόψεων κρίνεται ὡς ἱκανοποιητικὴ, κυρίως διότι δὲν κατάρθωσαν αὐταὶ νὰ συνδέσουν τὰ ἐπὶ μέρους πρὸς τὸ ὅλον καὶ νὰ προσδιορίσουν τὴν σχέσιν τοῦ 1,10 - 17 πρὸς τὸ ὑπόλοιπον τμῆμα τῆς περικοπῆς. Αἱ δυσκολίαι αὐταὶ ἠνάγκασαν πολλοὺς τῶν ἐρευνητῶν ν' ἀμφισβητήσουν καὶ τὴν γνησιότητα ὠρισμένων ἐκφράσεων τῆς περικοπῆς, ἀκόμη δὲ καὶ τῆς ἐκφράσεως «Ἐγὼ δὲ Χριστοῦ» (1,12), θεωρηθείσης ὡς μεταγενεστέρως προσθήκης καὶ ἄρα ἀποβλήτου ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ κειμένου, καὶ ἡ ὁποία ὡς θὰ δειχθῆ παρέχει τὴν κλεῖδα διασαφήσεως τοῦ ὅλου.

1. Διατυπωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Baur, ἡ ἄποψις αὕτη ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ πολλῶν μεταγενεστέρων ἐρευνητῶν, περὶ ὧν βλ. ἐν X. Σ. Βούλγαρη, μν. ἔργ.

2. Ὅρα W. Lütgert, *Freiheitspredigt und Schwarmgeist in Korinth*, Gütersloh 1908. Πρβλ. H. Windisch, *Der zweite Korintherbrief*, Göttingen 1924. H. Lietzmann, *An die Korinther I - II*, ἔκδ. 4η ὑπὸ W. G. Kümmel, Tübingen 1949. E. B. Allo, *Saint Paul - Second Épître aux Corinthiens*, Paris 1937. U. Wilckens, *Weisheit und Torheit*, Tübingen 1959. W. Schmithals, *Gnosticism in Corinth*, Nashville - New York 1970.

3. Ὅρα π. χ. A. Plummer, *A Critical and Exegetical Commentary on the Second Epistle of St. Paul to the Corinthians*, 5η ἔκδ., Edinburgh 1956. R. Reitzenstein, *Die hellenistischen Mysterienreligionen*, Leipzig 1927, σ. 368 ἐξ., κ. ἄ.

4. Ὅρα π. χ. A. Schlatter, *Die Korinthische Theologie*, Gütersloh 1914. W. Bieder, «Paulus und seine Gegner in Korinth», ἐν *Theologische Zeitschrift*, 17 (1961), 319 - 333, κλπ.

5. Ὅρα π. χ. G. Friedrich, «Die Gegner des Paulus im 2. Korintherbrief», ἐν *Abraham Unser Vater. Juden und Christen in Gespräch über die Bibel*, (O. Michel Festschrift), hrsg. O. Betz, M. Hengel, P. Schmidt, Leiden - Köln 1963, σ. 181 - 215. D. Georgi, *Die Gegner des Paulus im 2. Korintherbrief. Studien zur religiösen Propaganda in der Spätantike*, Neukirchen - Vluyn 1964. J. F. Collange, *Énigmes de la deuxième Épître de Paul aux Corinthiens*, Cambridge 1972.

Αί βασικαὶ ἀδυναμίαι τῆς ἄχρι τοῦδε διεξαχθείσης ἐρεῦνης ὀφείλονται· α') εἰς τὰς διαφόρους φιλοσοφικὰς καὶ δογματικὰς προϋποθέσεις τῶν ἐκάστοτε ἐρευνητῶν· καὶ β') εἰς τὴν προϋπόθεσιν, ὅτι ἡ νεοπαγίς ἐν Κορίνθῳ χριστιανικὴ κοινότης ἀπετελεῖτο κατὰ πλειονοψηφίαν ἐκ μελῶν ἐθνικῆς προελεύσεως, τοῦθ' ὅπερ οὐδὲν σὺν ἀμφιβολίᾳ ἐκ τοῦ κειμένου.

Β. ΟΙ ΑΝΤΙΠΑΛΟΙ ΤΟΥ ΠΑΥΛΟΥ ΚΑΙ Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΑΥΤΩΝ

Ἡ πολεμικοῦ ἅμα καὶ διδακτικοῦ χαρακτήρος περικοπὴ Α' Κορ. 1,10 - 4,21 διαιρεῖται εἰς δύο μέρη, ἤτοι εἰς τὸ 1,10 - 17, ἐνθα ὁ Παῦλος ἀναφέρεται εἰς τὰς ἔριδας καὶ τὰ σχίσματα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ εἰς τὸ 1,18 - 4,21, ἐνθα οὗτος ἀναιρεῖ τὰς ἀντιλήψεις τῶν ἀντιπάλων του καὶ τῶν ὑπ' αὐτῶν παραπλανηθέντων Κορινθίων, ἐκθέτων συγχρόνως τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἀπόψεις. Εἰς τὸ δεύτερον μέρος εἰδικώτερον, διὰ συνεχῶν ἀναφορῶν αὐτοῦ εἰς τὴν ἐν Κορίνθῳ κατάστασιν ὁ Παῦλος προβάλλει τὴν μοναδικότητα τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ ὡς παράγοντος τῆς σωτηρίας, τοῦθ' ὅπερ ἀποτελεῖ καὶ τὴν βάσιν τοῦ ἰδίου αὐτοῦ κηρύγματος (1,18 - 2,5), ἀναιρεῖ τὴν περὶ σοφίας διδασκαλίαν τῶν ἀντιπάλων του, προβάλλων συγχρόνως τὴν «θεοῦ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ» (2,6 - 16), διευκρινίζει τὸ πρόσωπον, ὅπερ ὁ ἴδιος καὶ ὁ Ἀπολλῶν διεδραμάτισαν ἐν Κορίνθῳ (3,1 - 23) καί, τέλος, ὑπογραμμίζει τὴν θέσιν τῶν ἀποστόλων ἐν τῷ σχεδίῳ τῆς θείας Οἰκονομίας. Κατακλείων δὲ τὸν λόγον, τονίζει μετ' ἐμφάσεως, ὅτι μόνον αὐτὸς τυγχάνει ὁ ἐν Χριστῷ πνευματικὸς πατὴρ τῶν Κορινθίων, ὑπὸ τὴν ιδιότητα δὲ αὐτοῦ ταύτην ἀποστέλλει τὸν Τιμόθεον εἰς Κόρινθον, ὅπως ἐξετάσῃ ἐπιτοπίως τὰ πράγματα, καὶ ἐξαγγέλλει τὴν προσεχῆ ἰδίαν αὐτοῦ ἐπίσκεψιν (4,1 - 21).

Χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς παρουσίας περικοπῆς εἶναι ἡ παντελής ἀπουσία τοῦ ὄρου «γνώσις», τὸ δὲ ἐπτάκις χρησιμοποιούμενον ῥῆμα «γινώσκειν» ἢ «εἰδέναι»¹ ἔχει τὰς ἐννοίας τοῦ ἐννοεῖν, κατανοεῖν, παρατηρεῖν καὶ ἐπιβεβαιεῖν. Τὰς αὐτὰς ἐννοίας, ἄλλως τε, ἔχει τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ τῶν πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῶν², ὡς ἐπίσης καὶ τὸ οὐσιαστικὸν «γνώσις»³. Τοῦναντίον, συχνοτάτη τυγ-

1. Α' Κορ. 1, 21. 2, 2· 8· 11· 14. 3, 20. 4, 19.

2. Α' Κορ. 8, 2 - 3. 13, 2· 9· 12. 14, 7· 9· 11· 16. Β' Κορ. 2, 4· 9. 3, 2. 5, 1· 11· 16· 21. 8, 9. 11, 11· 31. 12, 2 - 3. 13, 6. Πρβλ. J. Dupont, Gnosis. La connaissance religieuse dans les Épîtres de Saint Paul, Louvain - Paris 1960.

3. Α' Κορ. 1, 5. 8, 1 ε. 12, 8. 13, 2· 8. 14, 6. Β' Κορ. 2, 14. 4, 6. 6, 6. 8, 7. 10, 5. 11, 6.

χάνει ή χρῆσις τοῦ ὄρου «σοφία» (καί «σοφός»), ὡς καί τοῦ ἀντιθέτου ὄρου «μωρία» (καί «μωρός»), μετ' αὐτῶν δέ, ὡς εἰς ἓν πλαίσιον, συνδέονται καί οἱ ὄροι «τέλειος», «νήπιος», «πνευματικός», «ψυχικός», «σάρκινος» ἢ «σαρκικός» καί ἡ ἔκφρασις «κατά ἄνθρωπον περιπατεῖν». Δι' αὐτῶν τονίζεται ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν εἰς Χριστὸν πιστευσάντων καί τῶν ἀπίστων ἢ ἀπολλυμένων. Πάντα ταῦτα δηλοῦν, ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἐπεκαλοῦντο ὑπὲρ ἑαυτῶν οἱ ἀντίπαλοι, δὲν ἦτο ἡ γνῶσις, ἀλλ' ἡ σοφία, ἣν καί προέβαλλον ἐναντίον τῆς ὑπὸ τοῦ Παύλου διακηρυσσομένης ἀπολυτρωτικῆς δυνάμεως τοῦ σταυροῦ. Ἄλλαις λέξεσιν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀπολυτρωτικὴν δύναμιν τοῦ σταυροῦ, οἱ ἀντίπαλοι προέβαλλον τὴν λυτρωτικὴν δύναμιν τῆς σοφίας. Ἐντεῦθεν καί αἱ ἀλλεπάλληλοι δηλώσεις τοῦ Παύλου, ὅτι τὸ ὑπ' αὐτοῦ κηρυχθὲν Εὐαγγέλιον ἐν Κορίνθῳ ἐξετέθη «οὐκ ἐν σοφία λόγου» (1,17)· «οὐ καθ' ὑπεροχὴν λόγου ἢ σοφίας» (2,1)· «οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίας λόγοις» (2,4)· καί «οὐκ ἐν διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις» (2,13). Πρβλ. καί Β' Κορ. 1,12 «οὐκ ἐν σοφία σαρκικῇ»).

Οἱ ὑπὸ τοῦ Παύλου χρησιμοποιούμενοι ἐνταῦθα ὄροι παρελήφθησαν ἐκ τοῦ λεξιλογίου τῶν ἀντιπάλων του¹. Ἐν συνεχείᾳ δέ, κατὰ παγίαν τακτικὴν αὐτοῦ, παρατηρουμένην καί εἰς ἑτέρας ἐπιστολάς, ὡς εἰς τὰς πρὸς Γαλάτας, Ἐφεσίους, Φιλιπησίους, Κολοσσαεῖς, Θεσσαλονικεῖς, ἐν μέρει δὲ καί ταῖς Ποιμαντικαῖς, οὔτοι στρέφονται ἐναντίον τῶν ὑπὸ χριστιανικὴν ἔννοιαν καί περιεχομένον. Ἐντεῦθεν, ἡ διακρίβωσις τοῦ περιεχομένου τῆς διδασκαλίας τῶν ἀντιπάλων τυγχάνει ἄκρως δυσχερῆς.

Ἡ ὑποστηριχθεῖσα ἄποψις ὅτι ἡ ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς περὶ σοφίας διδασκαλίας προβαλλομένη ἀντίθεσις μεταξὺ «τελείων» (2,6) καί «νηπίων» ἢ «σαρκικῶν» καί «κατά ἄνθρωπον περιπατούντων» (3,1-4), προέρχεται ἐκ τῶν μυστηριακῶν θρησκευτῶν², δὲν δύναται νὰ εἶναι ὀρθή, διότι οἱ πρὸς δήλωσιν τοῦ μνηθέντος εἰς τὰ μυστήρια καί τὴν γνῶσιν ὄροι εἰς αὐτὰς εἶναι οἱ ὄροι «τετελεσμένος», «τελεσθεὶς» καί «τελούμενος», ἐνῶ πρὸς δήλωσιν τοῦ μὴ μνηθέντος χρησιμοποιεῖται ὁ ὄρος «ἀμύητος» καί οὐχὶ ὁ ὄρος «νήπιος»³. Ὁ ὄρος «νήπιος» τυγχάνει ἐν-

1. Ὁρα R. W. Funk, *Language, Hermeneutic and Word of God*, New York 1966, σ. 289 ἐέ. U. Wilckens, *Weisheit und Torheit*, σ. 52 ἐέ. H. Conzelmann, «Paulus und die Weisheit», ἐν *New Testament Studies*, 12 (1965-66), 234 ἐέ.

2. R. Reitzenstein, *Die hellenistischen Mysterienreligionen*, σ. 338 ἐέ. U. Wilckens, *Weisheit und Torheit*, σ. 53 ἐέ., κλπ.

3. Ὁρα M. Dibelius, *Die Geisterwelt im Glauben des Paulus*, Göttingen 1909, σ. 88. H. Willoughby, *Pagan Regeneration*, Chicago 1929. J. Weiss, *Der Erste Korintherbrief*, Göttingen 1910, σ. 74, κλπ.

ταῦθα ταυτόσημος πρὸς τὸν ὄρον «σάρκινος» ἢ «σαρκινὸς» καὶ τὴν ἔκφρασιν «κατὰ ἄνθρωπον περιπατεῖν», δι' ὧν δηλοῦται ὁ «ψυχικὸς» ἄνθρωπος (3,1-4), ὅστις ἐν Α' Κορ. 15,45 ἔ. καλεῖται καὶ «ἐκ γῆς χοϊκός», συμφώνως Γεν. 2,7, τοῦθ' ὅπερ προδιαγράφει καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς ἀντιθέσεως μεταξὺ «τελείων» καὶ «νηπίων». Πράγματι, εἰ καὶ οἱ ὄροι «τέλειος» καὶ «νήπιος» χρησιμοποιοῦνται καὶ παρὰ τοῖς στωικοῖς¹, ὁ συνδυασμὸς αὐτῶν πρὸς τοὺς λοιποὺς ἀπαντᾷ μόνον παρὰ τῷ Φίλωνι, παρὰ τῷ ὁποίῳ ὁ ὄρος «τέλειος» συνδέεται πρὸς τὴν ἐκ μέρους τοῦ ἀνθρώπου ἀπόκτησιν τῆς «σοφίας» ὡς ὑπερτάτου ἀγαθοῦ καὶ μέσου πρὸς γνῶσιν τοῦ Θεοῦ. Ὁ Φίλων ἀντιδιαστέλλει τὸν «τέλειον» ἄνθρωπον ἀπὸ τὸν «νήπιον», διὸ καὶ παρατηρεῖ, ὅτι «ἕτερος νηπίων καὶ ἕτερος τελείων χῶρός ἐστιν, ὁ μὲν ὀνομαζόμενος ἄ σ κ η σ ι ς, ὁ δὲ καλούμενος σ ο φ ί α». Ἡ σοφία τυγχάνει, κατ' αὐτόν, τὸ «τῶν φιλαρέτων ψυχῶν ἄριστον ἐνδιαίτημα», διότι «νηπίοις μὲν ἐστι γάλα τροφή, τελείοις δὲ . . . αἱ διὰ φρονήσεως καὶ σωφροσύνης καὶ ἀπάσης ἀρετῆς ὑφηγήσεις». Κατὰ συνέπειαν, ὁ νήπιος ἄνθρωπος δεῖται «παραινέσεως καὶ διδασκαλίας», ὁ δὲ τέλειος «οὐδενὸς τούτων . . . δεῖται», διότι κέκτηται «τὰ δῶρα . . . ἃ τοῖς τελείοις χαρίζεται ὁ θεός»².

Ἡ μέχρι ταυτότητος ὁμοιότης τῆς διδασκαλίας ταύτης πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Παύλου καταπολεμουμένην ἐν Α' Κορ. 2,6-3,4, δεικνύει τὴν φιλώνειον προέλευσιν αὐτῆς. Τοῦτο καταδεικνύεται ἔτι περισσότερον καὶ ἐκ τῶν περὶ «πνευματικῶν» καὶ «ψυχικῶν» ἀνθρώπων λεγομένων ἐν συνεχείᾳ, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν σοφίαν. Στοιχοῦντες τῇ θεολογικῇ παραδόσει τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ ἑλληνοιστικοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, σαφῶς ἐπηρεασθέντος ἐκ τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας, οἱ ἀντίπαλοι ἐθεώρουν «πνευματικὸν» τὸν «σοφὸν» ἢ «τέλειον» ἄνθρωπον. Ἡ στενοτάτη αὕτη συνάφεια μεταξὺ τοῦ «θείου πνεύματος» καὶ τῆς «σοφίας» παρατηρεῖται εἰς τὴν Σοφίαν Σολομῶντος³ καὶ τὸν Φίλωνα, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἰδίᾳ τὸ «πνεῦμα θεῖον» θεωρεῖται ὡς συστατικὸν τῆς ἐκ δύο εἰδῶν συνισταμένης ἀνθρωπίνης ὑποστάσεως⁴.

1. Ὁρα P. J. du Plessis, Τέλειος. The Idea of Perfection in the New Testament, Kampen 1959.

2. Ὁρα· Περὶ ἀποικίας, 28-29, 46. Περὶ τῆς πρὸς τὰ προπαιδεύματα Συνόδου, 19. Νόμων ἱερῶν ἀλληγορίας, I, 92-95. II, 86, 132-134, 140. Περὶ γεωργίας, 9, 160. Βίος σοφοῦ, 47. Περὶ τῶν μετονομαζομένων, 19. Περὶ γενέσεως Ἀβελ, 8, 43, κλπ. Πρβλ. σχετικῶς, B. A. Pearson, The Pneumatikos - Psychikos Terminology in I Corinthians (SBL. Dissertation Series 12), 1973.

3. Σοφ. Σολ. 7, 21. 9, 16-18, Πρβλ. 1, 6. 7, 22.

4. Πρβλ. Περὶ γιγάντων, 47.

Εἰ καὶ οἱ ὄροι «πνευματικὸς» καὶ «ψυχικὸς» ἐπὶ προσώπων χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν ἑλληνιστικὴν γραμματείαν καὶ τὸν Γνωστικισμόν¹, ἐν τούτοις τὸ πλαίσιον αὐτῶν ἐνταῦθα δὲν εἶναι ἡ ἀπόλυτος δυαρχία, ἀλλὰ τὰ περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου χωρὶα Γεν. 1,26 ἔ. καὶ 2,7. Τοῦτο καταφαίνεται ἐκ τῆς ἐν Α' Κορ. 15,45 παραθέσεως τοῦ Γεν. 2,7 καὶ τῆς ἐν 15,48 - 49 μνείας τῆς «εἰκόνο», ἣτις ἀποτελεῖ τὸ περιεχόμενον τοῦ Γεν. 1,26 ἔ. Ἡ ὑπὸ τοῦ Παύλου χρησιμοποίησις τῶν χωρίων τούτων ἐν προκειμένῳ ὑπεγορεύθη ἐκ τῆς ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ, τῶν λεγόντων «ὅτι ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν» (15,12), χρησιμοποίησεως αὐτῶν ὡς βάσεως πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς περὶ ἀνθρώπου διδασκαλίας αὐτῶν, καὶ δὴ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς περὶ τῆς ἀθανασίας αὐτοῦ ἀντιλήψεως.

Ἡ διττὴ αὕτη χρῆσις τῶν ὄρων «πνευματικὸς» καὶ «ψυχικὸς» ἐν Α' Κορ. 2,13 ἔ. καὶ 15,44 ἔἔ. ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὴν «σοφίαν» καὶ τὴν ἀθανασίαν τοῦ ἀνθρώπου, οὐδαμοῦ τοῦ ἐθνικοῦ κόσμου παρατηρεῖται. Βεβαίως, ἡ μὴ χρῆσις τῶν ὄρων τούτων ἐπὶ προσώπων παρὰ Φίλωνι, δημιουργεῖ ἐκ πρώτης ὄψεως σοβαροτάτας δυσκολίας διὰ τὸν καθορισμὸν τῆς προελεύσεως αὐτῶν. Ἄλλ' ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ γεγονός, ὅτι εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις τὰ ἀνωτέρω χωρὶα τῆς Γενέσεως ἀποτελοῦν τὸ καθ' αὐτὸ ὑπόβαθρον αὐτῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ ἕτερον γεγονός, ὅτι ταῦτα λαμβάνονται ὑπὸ τοῦ Φίλωνος ὡς βάσις τῆς περὶ τῆς «σοφίας» τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἀθανασίας αὐτοῦ διδασκαλίας του, ὡς καὶ ἐνταῦθα, ὀδηγοῦν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι οἱ ἀντίπαλοι παρέλαβον τοὺς ὄρους τούτους ἐκ τοῦ ἑλληνιστικοῦ αὐτῶν περιβάλλοντος, ἔνθα οὗτοι ἐχρησιμοποιοῦντο εὐρέως, προσέδωσαν εἰς αὐτοὺς φιλόνοιον ἔννοιαν καὶ περιεχόμενον καὶ προσήρμοσαν αὐτοὺς εἰς τὴν παρούσαν περίπτωσιν τῶν Κορινθίων.

Πράγματι, τὰ ἐν λόγῳ χωρὶα ἀποτελοῦν τὴν βάσιν τῆς ἀνθρωπολογίας τῆς τε Σοφίας Σολομώντος² καὶ τοῦ Φίλωνος. Εἰς τὸν τελευταῖον μάλιστα παρατηρεῖται συστηματικὴ χρησιμοποίησις αὐτῶν. Οὕτω, πρὸς λύσιν τοῦ προβλήματος τῶν δύο διηγήσεων τῆς Γενέσεως (κεφ. 1 καὶ 2) περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου, ὁ Φίλων διετύπωσε τὴν ἄποψιν, ὅτι αὗται ἀναφέρονται εἰς τὴν δημιουργίαν δύο

1. Ὅρα U. Wilckens, *Weisheit und Torheit*, σ. 89 ἔ. W. Schmithals, *Gnosticism in Corinth*, σ. 137 ἔἔ., 151 ἔἔ., 169 ἔἔ. Πρβλ. Ἰπολύτου, *Κατὰ πασῶν αἰρέσεων ἔλεγχος*, Ε, 26. ΒΕΠΕΣ, 5, σ. 279 ἔ. Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως, *Στρωματεῖς Δ'*, 13, 1. ΒΕΠΕΣ, 8, σ. 80 ἔ. Τοῦ αὐτοῦ, *Ἐκ τῶν Θεοδότου καὶ τῆς Ἀνατολικῆς καλουμένης διδασκαλίας ἐπιτομαί*, ΒΕΠΕΣ, 8, σ. 322 ἔ.

2. Ὅρα Σοφ. Σολ. 2, 2-3' 23-24. 3, 1-4. 7, 25-28. 8, 17. 15, 10-11. Πρβλ. B. A. Pearson, *The Pneumatikos-Psychikos Terminology in I Corinthians*, σ. 17 ἔἔ.

τύπων ἢ εἰδῶν ἀνθρώπων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, συνθετότων τὴν ἀνθρωπίνην ὑπόστασιν, ἥτοι ἐνὸς οὐρανίου καὶ ἀφθάτου (Γεν. 1) καὶ ἐνὸς γήϊνου καὶ φθαροῦ (Γεν. 2)¹. Συμφώνως λοιπὸν πρὸς τὸ Γεν. 2,7, ὁ γήϊνος ἄνθρωπος τυγχάνει, κατὰ τὸν Φίλωνα, «σύνθετος», ἀποτελούμενος «ἐκ τε γεώδους οὐσίας καὶ πνεύματος θείου». Τὸ «πνεῦμα θεῖον» τοῦτο, ὅπερ καὶ ἄλλως καλεῖται «νοῦς» καὶ «ἀπόσπασμα θεῖον», εἶναι αὐτὴ ἢ «πνοὴ ζωῆς», ἣν ὁ Θεὸς ἐνεφύσησεν εἰς τὴν γεώδη οὐσίαν, μετατρέψας οὕτως αὐτὴν «εἰς ψυχὴν ζῶσαν»². Οὕτως ὁ γήϊνος ἄνθρωπος τυγχάνει «μεθόριος» θνητῆς καὶ ἀθανάτου φύσεως, ὣν συγχρόνως ὄρατος καὶ ἀόρατος, θνητὸς καὶ ἀθάνατος, ἥτοι θνητὸς «κατὰ τὴν ὄρατὴν μερίδα» καὶ ἀθάνατος «κατὰ τὴν ἀόρατον». Τῆς ἀθανασίας, ἣτις ἀποτελεῖ δῶρον τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ἀποκλείονται οἱ «φαῦλοι πολυδεεῖς» καὶ μετέχουν οἱ «σπουδαῖοι ὀλιγοδεεῖς», οἱ δι' ἀρετῆς, θεοσεβείας, εὐσεβείας καὶ ὁσιότητος διαβιῶντες³.

Ἀκριβῶς τὴν διδασκαλίαν ταύτην τοῦ Φίλωνος παρατηροῦμεν καταπολεμουμένην καὶ ἐν Α' Κορ. 15. Ἀκολουθῶν τοὺς ἀντιπάλους αὐτοῦ ὁ Παῦλος χρησιμοποιεῖ τὰς ἐκφράσεις «ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ τῆς γῆς χοϊκός» καὶ «ὁ δευτέρος ἄνθρωπος ἐξ οὐρανοῦ» (15, 47), δηλῶν, διὰ μὲν τῆς πρώτης τὸν Ἀδάμ, διὰ δὲ τῆς δευτέρας τὸν Χριστόν, τὸν «ἔσχατον Ἀδάμ». Τόσον παρὰ τῷ Φίλωνι, ὅσον καὶ παρὰ τῷ Παύλῳ, οἱ δύο οὗτοι ἄνθρωποι ἀντιστοιχοῦν εἰς τὰς διηγήσεις Γεν. 1,26 ἔ. καὶ 2,7, παρ' ἀμφοτέρους δὲ παρατηρεῖται ἡ αὐτὴ πρωτεραιότης τοῦ «οὐρανίου» ἔναντι τοῦ «χοϊκοῦ» ἀνθρώπου. Ὁ Παῦλος ὁμως διαφέρει τοῦ Φίλωνος τόσον εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τῆς «εἰκόνας» ἐν ἀναφορᾷ πρὸς ἀμφοτέρους τοὺς ἀνθρώπους, ὅσον καὶ εἰς τὸ πρόσωπον, ὅπερ ὁ ἐπουράνιος ἄνθρωπος, ὁ Χριστὸς δηλαδή, θὰ διαδραματίσῃ εἰς τὸ μέλλον, καὶ διὴ ὡς «ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων» (15, 20. Πρβλ. Κολ. 1, 18. Ρωμ. 8,29). Ἐν ἀντιθέσει δηλαδή πρὸς τοὺς ἀντιπάλους, οἵτινες ἐδέχοντο ὅτι ὁ ἄνθρωπος τυγχάνει «πνευματικός», δυνάμει τῆς

1. Βλ. ἐνδεικτικῶς Περὶ τῆς κατὰ Μωϋσέα κοσμοποιίας, 134 ἔ. Νόμων ἱερῶν ἀλληγορίας, I, 31-32. 41-43. Περὶ φυτουργίας Νφε, 44-45.

2. Περὶ τῆς κατὰ Μωϋσέα κοσμοποιίας, 135. Νόμων ἱερῶν ἀλληγορίας, I, 161. Περὶ τοῦ θεοπέμπτους εἶναι τοὺς ὀνειρούρους, 34, κλπ.

3. Ὅρα Περὶ ἀρετῶν..., 9, 95. Περὶ ἀφθαρσίας κόσμου, 112. Περὶ τῆς κατὰ Μωϋσέα κοσμοποιίας, 77, 154-155. Περὶ τῶν ἐν μέρει διαταγμάτων, IV, 135, 147. Νόμων ἱερῶν ἀλληγορίας, I, 64 ἔ., 105-108. Περὶ γενέσεως Ἀβελ, 84. Περὶ τῶν δέκα λόγων, 52, 119, κλπ.

ἐν αὐτῷ ἐμφυσηθείσης ὑπὸ τοῦ Θεοῦ «πνοῆς ζωῆς» ἢ «πνεύματος θείου», κατέχων οὕτως ἔμφυτον τὴν δυνατότητα διὰ τὴν ἀθανασίαν, ὁ Παῦλος τονίζει ὅτι ἡ ἀθανασία ἀποτελεῖ συνάρτησιν τῆς ἀναστάσεως τοῦ σώματος ἐν τῷ μέλλοντι, μεθ' ἣν τοῦτο θὰ λάβῃ πνευματικὸν χαρακτῆρα. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ὁ Παῦλος ὑπογραμμίζει δύο τινά, ἦτοι, ἀφ' ἑνὸς μὲν ὅτι ἡ ἀθανασία χορηγεῖται ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ εἰς τοὺς ἰδίους αὐτοῦ πιστοὺς «ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ» (15, 23), διὰ τῆς ἀναστάσεως τοῦ σώματος αὐτῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι αὕτη δὲν ἀφορᾷ μόνον εἰς τὸν «νοῦν» ἢ τὸ ἐν ἡμῖν «πνεῦμα θείου», ὡς ἐδέχοντο ὁ Φίλων καὶ οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Παύλου (πρβλ. 15, 12β), ἀλλ' εἰς σύνολον τὴν ἀνθρωπίνην ὑπόστασιν, εἰς τὸν ἀνθρώπον δηλονότι, ὡς ψυχοσωματικὴν ὑπαρξιν καὶ ὄντοτητα.

Τοῦτο ὑπογραμμίζεται ἐντονώτερον ὑπὸ τοῦ Παύλου διὰ τῆς ἀναφορᾶς αὐτοῦ εἰς τὴν περίπτωσιν ἐκεῖνων, οἵτινες θὰ εὐρεθοῦν ζῶντες κατὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ (15, 51 ἑ.ἑ.). Πράγματι, ἐνταῦθα οὗτος τονίζει ὅτι ἡ μετάβασις τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν ἀφθαρσίαν καὶ τὴν ἀθανασίαν προϋποθέτει τὴν «ἀλλαγὴν» τοῦ παρόντος θνητοῦ καὶ φθαροῦ σώματος, ἵνα τοῦτο καταστῇ ὅμοιον πρὸς τὸ σῶμα τοῦ ἀναστηθέντος Χριστοῦ καὶ τῶν ἀναστηθησομένων νεκρῶν. Μόνον τότε, διὰ τῆς ἀλλαγῆς δηλονότι τοῦ παρόντος θνητοῦ καὶ φθαροῦ σώματος εἰς ἀθάνατον καὶ ἀφθαρτον, θὰ δυνηθῇ ὁ ἀνθρώπος νὰ «φορέσῃ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουραίου» Χριστοῦ (15, 49' 52 - 54). Οὕτως, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Φίωνα, ὅστις ἐδέχετο τὴν διαίρεσιν τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου, τὸν «μερισμὸν» δηλονότι τῆς ἀνθρωπίνης ὑποστάσεως, ὁ Παῦλος τονίζει τὴν ἐνότητα αὐτοῦ. Καταλυομένη διὰ τοῦ θανάτου, ἡ ἐνότης αὕτη πρέπει ν' ἀποκατασταθῇ διὰ τῆς ἀναστάσεως τοῦ σώματος, διότι, ὡς λέγει ἐν Β' Κορ. 5, 10, «τοὺς γὰρ πάντας ἡμᾶς φανερωθῆναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς ἃ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν εἴτε φαῦλον»¹.

Ἡ περίπτωσις Α' Κορ. 2, 13 ἑ.ἑ. ἀναφέρεται εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ ἀνθρώπου ὡς «πνευματικῶν» ἐν τῇ παρουσίᾳ ζωῆ, τοῦθ' ὅπερ ἀποδέχεται καὶ ὁ

1. Τὴν ἄποψιν ταύτην δέχονται καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας Ὅρα π.χ. Εἰρηναῖος, Ἐλεγχος καὶ ἀνατροπὴ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως Ε', ΙΙΙ, β. ΒΕΠΕΣ, 5, σ. 162. Μεθοδίου Ὀλύμπου, Περὶ ἀναστάσεως 2, β P. G. 18, 268. Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, Κατήχησις ΙΗ, 18 P. G. 33, 1040. Ἐπιφανίου, Κατὰ αἰρέσεων 64, 20-22 καὶ 66, 34-42 P. G. 42, 63-68 καὶ 87-92. Αὔγουστίνου, De civitate Dei XXII, 13-30 P. L. 41, 776-804. Γρηγορίου Νύσσης, Περὶ κατασκευῆς ἀνθρώπου 27 P. G. 44, 66, 225 ἑ.ἑ., καὶ Περὶ ψυχῆς καὶ ἀναστάσεως P. G. 46, 73-78, 145 ἑ.ἑ. Χρυσοστόμου, Εἰς Α' Κορ. ὁμιλία MA, 2 P. G. 61, 356 ἑ., καὶ Εἰς Β' Κορ. ὁμιλία I, 3 P. G. 61, 466 ἑ., κ. ἄ.

Παῦλος. Ἐνταῦθα ὁ λόγος ἀποτελεῖ συνέχειαν τῆς διδασκαλίας τῶν ἀντιπάλων περὶ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς σοφίας, ἣν ὁ Παῦλος ἀπορρίπτει. Κατὰ τὸν Φίλων, ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ ἀχθῆ εἰς γνῶσιν τοῦ Θεοῦ δυνάμει τῆς ἐν αὐτῷ ἐμφυσηθείσης ὑπ' Αὐτοῦ «ιδίας θεϊότητος». Ἡ γνῶσις αὕτη ἀποτελεῖ ὑπόθεσιν τοῦ νοός, ὃν «ὁ θεὸς ἀνέσπασεν πρὸς ἑαυτόν, ὡς ἐνῆν ἀνθρώπινον νοῦν ἀνασπασθῆναι», «ἀντιλαβέσθαι θεοῦ φύσεως», ἵνα «μηδ' ὁ περιγίγιος χῶρος εἰκόνοσ ἀμοιρήσῃ θεοῦ». Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὁδηγεῖται ὁ νοῦς διὰ τῆς σοφίας, ἣτις αἶρει αὐτὸν ὑπεράνω τοῦ αἰσθητοῦ πεδίου («θέμις γὰρ οὐκ ἔστιν θνητὸν ἀθανάτω συνοικῆσαι»), καθίστησιν αὐτὸν «τέλειον» καὶ ποδηγετεῖ τοῦτον «ἄχρι τῶν περάτων» καὶ τοῦ «τέρματος τῆς ὁδοῦ», ὅπερ «γνῶσις ἔστιν καὶ ἐπιστήμη θεοῦ»¹. Οὕτω λοιπόν, ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ ἀποτελεῖ προνόμιον τῶν «σοφῶν» ἀνθρώπων, τ. ἔ. τῶν «τελείων». Συναφῶς παρατηρεῖ ὁ Φίλων· «ἡ γὰρ ἀκρότομος πέτρα ἡ σοφία τοῦ θεοῦ ἔστιν, ἣν ἄκραν καὶ πρωτίστην ἔτεμεν ἀπὸ τῶν ἑαυτοῦ δυνάμεων, ἐξ ἧς ποτίζει τὰς φιλοθέους ψυχὰς· ποτισθεῖσαι δὲ καὶ τοῦ μάννα ἐμπίπλονται τοῦ γενικωτάτου. . . , τὸ δὲ γενικωτάτον ἔστιν ὁ θεός, καὶ δεύτερος ὁ θεοῦ λόγος»².

Ὅπως εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Α' Κορ. 15, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ὁ Παῦλος μεθίσταται εἰς τὰς βασικὰς ἀρχὰς τῶν ἀντιπάλων του, τὰς ὁποίας καὶ δέχεται, ἐνδύων αὐτὰς διὰ χριστιανικοῦ περιεχομένου. Οὕτω, κατὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἀντίκρουσιν τῶν σχετικῶν ἀντιλήψεων τῶν ἀντιπάλων ἐνταῦθα, δύο τινὰ τυγχάνουν βασικῆς σπουδαιότητος. Πρῶτον, ἡ σοφία ἐκείνη, δι' ἧς ὁ ἄνθρωπος ἄγεται εἰς γνῶσιν «τῶν τοῦ θεοῦ» (2, 11, καὶ οὐχὶ εἰς γνῶσιν τοῦ Θεοῦ καθ' ἑαυτόν), οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν καὶ τὰς ἐμφύτους δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου. Αὕτη εἶναι ἡ «θεοῦ σοφία ἐν μυστηρίῳ, ἡ ἀποκεκρυμμένη, ἣν προώρισεν ὁ θεὸς πρὸ τῶν αἰῶνων εἰς δόξαν ἡμῶν», τ. ἔ. αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀπολυτρωτικὸν σχέδιον τῆς θείας Προνοίας, περὶ τοῦ ὁποίου ἐγένετο λόγος ὑπὸ τοῦ Παύλου ἐν 1, 18 ἐέ. Τῆς σοφίας ταύτης καθίστανται μέτοχοι, κατὰ τὸν Παῦλον, μόνον οἱ προσοικειούμενοι τὴν ἀπολυτρωτικὴν δύναμιν τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, καὶ δὴ οὐχὶ δι' ἀσκήσεως, ἀλλὰ διὰ τῆς πλήρους ὑποταγῆς τῆς ὑπάρξεώς των εἰς αὐτήν. Δεύτερον, τὸ «πνεῦμα», ὅπερ διακρίνει τὸν «πνευματικόν» ἀπὸ τὸν «ψυχικόν» ἄνθρωπον, δὲν εἶναι ἐνδιάθετός τις δυνάμις, σύμφυτος τῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλ'

1. Περὶ τοῦ τὸ χεῖρον τῷ κρείττονι φιλεῖν ἐπιτίθεσθαι, 86-90. Περὶ τῶν ἐν μέρει διαταγμάτων, 36 ἐ. Περὶ τῶν Χερουβίμ, 97. Ὅτι ἄτρεπτον τὸ θεῖον, 143. Περὶ τῆς κατὰ Μωϋσέα κοσμοποιίας, 53. Περὶ γιγάντων, 4-7. Νόμων ἱερῶν ἀλληγορίας, I, 37-38. Περὶ τοῦ τίς ὁ τῶν θεῶν ἔστιν κληρονόμος, 265, κλπ.

2. Νόμων ἱερῶν ἀλληγορίας, II, 86.

αὐτὸ τοῦτο τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ὡς ἀντικειμενικὴ ὑπόστασις, ὕπερ καὶ ἀποκαλύπτει «τὰ τοῦ θεοῦ» μόνον εἰς τοὺς λαβόντας αὐτό (2, 10 - 13). Ἐντεῦθεν ὁ Παῦλος παρατηρεῖ ὅτι «ἃ καὶ λαλοῦμεν οὐκ ἐν διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις ἀλλ' ἐν διδακτοῖς πνεύματος» (πρβλ. Β' Κορ. 10, 3 - 4).

Τοιοῦτοτρόπως ὁ Παῦλος ἀπορρίπτει τὴν ὑπὸ τῶν ἑλληνιστῶν ἰουδαίων ἀντιπάλων αὐτοῦ¹ θεώρησιν τοῦ ἀνθρώπου ὡς αὐτονόμου καὶ αὐτοδυνάμου διδάσκων, ὅτι ἡ σωτηρία δὲν ἀποτελεῖ ὑπόθεσιν τῶν ἐνδιαθέτων ἰκανοτήτων καὶ ὑποκειμενικῶν παραγόντων τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ὑπόθεσιν τοῦ Θεοῦ. Αὕτη εἶναι δηλαδὴ πρωτίστως προσφορὰ τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ, «ὅς ἐγεννήθη σοφία ἡμῖν ἀπὸ θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ἁγιασμός καὶ ἀπολύτρωσις, ἵνα καθὼς γέγραπται, Ὁ καυχώμενος ἐν κυρίῳ καυχάσθω» (1, 30 - 31. Ἱερ. 9, 24. Πρβλ. Β' Κορ. 10, 17). Τὴν σωτηρίαν ταύτην ὁ ἀνθρώπος δύναται ἢ ν' ἀποδεχθῆ ἢ νὰ ἀπορρίψῃ, οὐδέποτε ὅμως δύναται οὗτος νὰ τὴν προκαλέσῃ. Καὶ ἐνταῦθα ἀκριβῶς ἔγκειται τὸ μεγαλεῖον τῆς «σοφίας τοῦ θεοῦ», διότι ὁ τρόπος οὗτος τῆς σωτηρίας ἀποκλείει οἰανδήποτε δυνατότητα αὐτοπροβολῆς καὶ καύχησης ἐκ μέρους τοῦ ἀνθρώπου διὰ τὰ ἐπιτεύγματά του (1, 29). Ἡ καύχησις τοῦ ἀνθρώπου δύναται καὶ πρέπει νὰ εἶναι καύχησις διὰ τὴν ἐν ἑαυτῷ συντελεσθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ὑπαρξιακὴν μεταλλαγὴν (1, 30 - 31). Τοῦναντίον, ἡ καύχησις ἐν σοφίᾳ ἀποτελεῖ κατ' οὐσίαν αὐτεξαπάτησιν, καθ' ὅσον «ἡ σοφία τοῦ κόσμου τούτου μωρία παρὰ τῷ θεῷ ἐστίν· γέγραπται γάρ, ... Κύριος γινώσκει τοὺς διαλογισμοὺς τῶν σοφῶν ὅτι εἰσὶν μάταιοι» (3, 18 - 20. Ψαλμ. 93, 11).

Γ. Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡ ΤΩΝ ΕΡΙΑΩΝ

Ἐνταῦθα πρέπει νὰ τονισθῆ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς, ὅτι οὐδὲν τῶν ἐν Α' Κορ. 1, 12 μνημονευομένων προσώπων δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ὑπεύθυνον διὰ τὴν δημιουργίαν τῶν ἀντιστοίχων μερίδων. Τοῦτο ἰσχύει πρωτίστως διὰ τὸν Χριστὸν καὶ δευτερευόντως διὰ τὸν Παῦλον, ὅστις ἐντόνως καταδικάζει πάντας ἀνεξαιρέτως, ἔτι δὲ καὶ τοὺς λέγοντας «Ἐγὼ μὲν εἰμι Παύλου». Κατ' ἐπέκτασιν τὸ αὐτὸ δύναται νὰ λεχθῆ καὶ περὶ τοῦ Ἀπολλῶ καὶ τοῦ Κηφᾶ διότι, ὁ μὲν πρῶτος χαρκτηρίζεται ὑπὸ τοῦ Παύλου «διάκονος» τῆς πίστεως τῶν Κορινθίων καὶ «συνεργός» τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας (3, 5·9), ὡς ὁ ἴδιος, ὁ δὲ Κηφᾶς οὐδέ-

1. Ὅτι οὗτοι δὲν ἦσαν μέλη τῆς ἐν Κορίνθῳ Ἐκκλησίας, ἐμφαίνεται ἐκ Α' Κορ. 4, 18 - 19. 15, 33· 34· 58. Πρβλ. καὶ 9, 3. Ὅτι δὲ οὗτοι ἦλθον ἔξωθεν, καταδεικνύεται ἐκ Β' Κορ. 3, 1. 4, 1 - 6. 5, 12 - 16. 10, 12 ἐέ. 11, 1 ἐέ. 12 ἐέ. 18 ἐέ.

ποτε εἶχεν ἐπισκεφθῆ τὴν Κόρινθον, τοῦλάχιστον κατὰ τὴν ὑπ' ὄψει περίοδον, ὥστε νὰ δυνηθῆ νὰ σχηματίσῃ ἰδίαν μερίδα. Τὸ ὄνομα τοῦ Κηφᾶ προεβλήθη ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων ἐνταῦθα ἐπειδὴ οὗτος κατεῖχεν ἡγετικὴν θέσιν μεταξὺ τῶν ἀποστόλων, ἀφ' ἐνὸς καὶ ἐπειδὴ ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος μάρτυς τῆς ἀναστάσεως (Α' Κορ. 15, 5), ἀφ' ἑτέρου. Αἱ διαπιστώσεις αὗται τυγχάνουν ὑψίστης σπουδαιότητος διὰ τὸ ἡμέτερον πρόβλημα, διότι πλεῖστοι ὅσοι ἐρευνηταὶ ὑπεστήριξαν τὴν συμμετοχὴν, ἴδία τοῦ Ἀπολλῶ καὶ τοῦ Κηφᾶ, εἰς τὴν δημιουργίαν τῶν ἐν Κορίνθῳ ἐρίδων καὶ σχισμάτων.

Συνδυάζοντες νῦν ταῦτα πρὸς τὰ ἐν 4, 17 - 21 λεγόμενα παρατηροῦμεν, ὅτι οἱ ἀντίπαλοι διέδιδον ὅτι ὁ Παῦλος δὲν θὰ ἐπανήρχετο πλέον εἰς τὴν Κόρινθον (στ. 18), διακόψας οὕτω τὸν μετὰ τῆς αὐτόθι Ἐκκλησίας δεσμὸν αὐτοῦ. Εἶναι προφανές, ὅτι τὸ τέχνασμα τοῦτο ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἐκ τῆς Ἐκκλησίας ταύτης ἀποξένωσιν τοῦ Παύλου καὶ τὴν ὑπὸ τῶν ἰδίων τῶν ἀντιπάλων ὑποκατάστασιν αὐτοῦ εἰς τὴν θέσιν τοῦ πνευματικοῦ αὐτῆς πατρὸς. Ἄλλως τε, τὰς προθέσεις αὐτῶν ταύτας ὑπαινίσσεται σαφῶς καὶ ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος ἐν Β' Κορ. 11, 10. Ἐπὶ πλέον, ἐξ ὧν λέγει ὁ Παῦλος περὶ τῆς ἀποστολῆς τοῦ Τιμοθέου εἰς Κόρινθον μανθάνομεν ὅτι οὗτος, ὁ Παῦλος δηλαδή, ἐνεφανίζετο ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων του ὡς διδάσκων ἄλλα εἰς τὴν μίαν Ἐκκλησίαν καὶ ἄλλα εἰς τὴν ἄλλην. Διὸ καὶ ὁ Τιμόθεος ἐντέλλεται νὰ διαβεβαιώσῃ τοὺς Κορινθίους περὶ τῆς ταυτότητος τοῦ ὑπ' αὐτοῦ κηρυσσομένου Εὐαγγελίου «πανταχοῦ ἐν πάσῃ ἐκκλησίᾳ» (Α' Κορ. 4, 17). Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται διατὶ εἰς μόνας τὰς πρὸς Κορινθίους ἐπιστολάς ἀναγκάζεται οὗτος νὰ τονίσῃ κατ' ἐπανάληψιν, ὅτι τὰ ὑπ' αὐτοῦ διδαχθέντα ἐν Κορίνθῳ ἐδιδάχθησαν καὶ εἰς τὰς λοιπὰς Ἐκκλησίας¹.

Ἡ τοιαύτη ἀντιστοιχία μεταξὺ τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους τῆς περικοπῆς Α' Κορ. 1, 10 - 4, 21 διευκολύνει ἡμᾶς τὰ μέγιστα εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ περιεχομένου της. Ἐνταῦθα δύο τινὰ τυγχάνουν πρωταρχικῆς σπουδαιότητος· α') ὅτι οἱ ἀντίπαλοι εἶχον κατορθώσει νὰ παρασύρουν τοὺς Κορινθίους χριστιανοὺς εἰς τὰς ἀπόψεις των, ὥστε πράγματι ἕκαστος αὐτῶν ἔλεγεν «Ἐγὼ μὲν εἶμι Παύλου, Ἐγὼ δὲ Ἀπολλῶ, Ἐγὼ δὲ Κηφᾶ, Ἐγὼ δὲ Χριστοῦ» (1, 12)· καὶ β') ὅτι οἱ παραπλανηθέντες Κορίνθιοι ἐξηπάτων ἑαυτοὺς (3, 18), καυχόμενοι ἐν ἀνθρώποις (3, 21α). Καὶ ἡ μὲν ἔκφρασις «μηδεὶς καυχάσθω ἐν ἀνθρώποις» δικαιολογεῖται πλήρως ἐν σχέσει πρὸς τοὺς Παῦλον, Ἀπολλῶ καὶ Κηφᾶν, ὡς ἄλλως τε δεικνύει

1. Πρβλ. Α' Κορ. 7, 17. 11, 16. 14, 33β. Β' Κορ. 12, 13. Ὅρα καὶ Χρυσόστομος, Εἰς Α' Κορ. ὁμιλ. ΙΔ, 1. P. G. 61, 115. Θεοδώρητου, Εἰς Α' Κορ. 4, 17. P. G. 82, 260.

καὶ ἡ σύνδεσις αὐτῶν ἐν 3, 21 - 22· ἀλλὰ πῶς δικαιολογεῖται αὕτη εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν λεγόντων «Ἐγὼ δὲ Χριστοῦ»;

Αἱ πρὸς ἄρσιν τοῦ ἀδιεξόδου προταθεῖσαι λύσεις τυγχάνουν ἀνεδαφικαί, διότι κοινὸν γνώρισμα αὐτῶν εἶναι ἡ ἀμφισβήτησις τῆς γνησιότητος τῆς ἐκφράσεως «Ἐγὼ δὲ Χριστοῦ» καὶ τῆς ὑπάρξεως τῆς ἀντιστοίχου μερίδος¹. Ἡ ἐκ τοῦ κειμένου διαγραφὴ τῶν δυσκόλων ἐκφράσεων, ὡς ἡ παροῦσα, δὲν ἀποτελεῖ τὸν ἐνδεδειγμένον τρόπον ἐπιλύσεως τῶν προβλημάτων, πολλῶ μᾶλλον καθόσω, ὡς θέλει ἀποδειχθῆ, ἢ ἐκφρασις αὕτη συνδέεται ὀργανικῶς πρὸς τὸ ὅλον περιεχόμενον τῆς περικοπῆς. Ὅτι δὲ ἡ ἐκφρασις «Ἐγὼ δὲ Χριστοῦ» ἀπετέλει πραγματικὸν ἰσχυρισμὸν ὠρισμένων Κορινθίων, ἐπιβεβαιοῦται ἐκ τῆς ἀποσπάσεως τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ ἐκ τῶν ὀνομάτων τοῦ Παύλου, τοῦ Ἀπολλῶ καὶ τοῦ Κηφᾶ ἐν 3, 22 - 23. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς παραπλανηθέντας Κορινθίους, οἵτινες ἔθετον εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον καὶ τὰ τέσσαρα πρόσωπα, ὁ Παῦλος διαφοροποιεῖ τὸ πρόσωπον, ὅπερ διεδραμάτισε σωτηριολογικῶς ὁ Χριστὸς ἐν τῷ σχεδίῳ τῆς θείας Οἰκονομίας. Δι' ὅσων ἐξέθεσεν ἐν 1, 18 - 3, 20 ὁ Παῦλος προσδιώρισεν ἐπακριβῶς τὴν θέσιν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν θέσιν τῶν ἀποστόλων εἰς τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας τῶν Κορινθίων. Οὕτως, ὁ μὲν Χριστὸς εἶναι σωτὴρ πάντων τῶν ἀνθρώπων καὶ συνεπῶς καὶ τῶν Κορινθίων (1, 18 - 30) καὶ «θεμέλιος» τῆς αὐτόθι Ἐκκλησίας (3, 10 - 11), οἱ δὲ ἀπόστολοι εἶναι «διάκονοι» τῆς σωτηρίας ταύτης καὶ «θεοῦ συνεργοί» (3, 5· 9) ἢ, ὡς προσφυῶς παρατηρεῖ ὁ Παῦλος ἐν συνεχείᾳ, «ὑπηρέται Χριστοῦ καὶ οἰκονόμοι μυστηρίων θεοῦ» (4, 1). Ἐντεῦθεν καὶ ὁ συμπερασματικὸς χαρακτὴρ τῶν στίχων 3, 21 - 23. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἀντιπάλους, οἵτινες ἔθετον τὰ πρόσωπα, τὸ ἔργον καὶ τὰς ιδιότητας τῶν ἀποστόλων καὶ τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπιπέδου, ὁ Παῦλος διακρίνει σαφῶς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Χριστοῦ ἔναντι τῶν ἀποστόλων. Τοιοῦτοτρόπως, ἐνταῦθα παρατηρεῖται συγκεκαλυμμένη προσπάθεια ἐκ μέρους τῶν ἀντιπάλων, ὅπως προσδώσουν εἰς τὸν Χριστὸν ἀνθρωπίνας μόνον ιδιότητας, ὁμοίας πρὸς τὰς τῶν ἀποστόλων, καὶ χαρακτηρίσουν αὐτὸν ὡς τινὰ «σοφὸν» μεταξὺ τῶν ἄλλων, οἱοὶ ἦσαν κατ' αὐτοὺς καὶ οἱ ἀπόστολοι. Ἡ, πλέον συγκεκριμένως, οἱ ἀντίπαλοι ἠρνοῦντο τὴν θείαν ιδιότητα καὶ τὸν ἀπολυτικὸν χαρακτῆρα τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, προβάλλοντες τοῦτον μόνον ὡς ἄνθρωπον. Οὕτω μόνον κατανοεῖται διατί ὁ Παῦλος προβάλλει μετ' ἐπιμονῆς καὶ ἐμφάσεως τὴν σταυρικὴν θυσίαν τοῦ Χριστοῦ ὡς τοῦ μοναδικοῦ παράγοντος τῆς

1. Ὅρα σχετικῶς, W. Schmithals, *Gnosticism in Corinth*, σ. 200 ἐξ., καὶ J. C. Hurd, *The Origin of I Corinthians*, London 1965, σ. 101 - 107.

σωτηρίας, ἀρνούμενος ταυτοχρόνως οίανδήποτε σωτηριολογικήν ἀξίαν εἰς τὴν «σοφίαν τῶν σοφῶν» (1, 19), τ.ἔ. τὴν «σοφίαν τοῦ κόσμου τούτου» (1, 20 ἔ. 3, 18 ἔ.).

Τὰς προεκτάσεις τῆς θεολογικῆς ταύτης διενέξεως μεταξὺ τοῦ Παύλου καὶ τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ συναντῶμεν καὶ εἰς τὴν Β' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολήν, καταδεικνυομένης οὕτω τῆς ὀργανικῆς σχέσεως μεταξὺ τῶν δύο ἐπιστολῶν. Ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἐπισημαίνεται ἐνταῦθα ἡ πανουργία καὶ ἡ δολιότης, μεθ' ἧς οἱ ἀντίπαλοι ἐπεχείρουν ν' ἀλλοιώσουν τὸ περιεχόμενον τῆς διδασκαλίας τοῦ Παύλου. Μὴ δυνάμενοι ν' ἀμφισβητήσουν τὴν ἱστορικότητα τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, οἱ ἀντίπαλοι προέβαλλον τὴν ἀνθρωπίνην μόνον ἰδιότητα αὐτοῦ, διδάσκοντες Χριστὸν τὸν «κατὰ σάρκα», καὶ δὴ ἰουδαϊκῆς καταγωγῆς, ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς φυσικῆς ἀνθρωπίνης σχέσεως (Β' Κορ. 5, 12 - 17)¹. Κατ' αὐτούς, ὁ Ἰησοῦς ἦτο ἰουδαῖος διδάσκαλος, καὶ δὴ «σοφός», ἐνῶ τὸ Πνεῦμα, περὶ τοῦ ὁποίου ὠμίλει ὁ Παῦλος, ὑπάρχει ἐμφύτως εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους, διὸ καὶ δὲν παρίσταται ἀνάγκη νὰ προσοικειωθῇ τις τοῦτο διὰ τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Χριστοῦ. Οὕτω δὲ καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Παύλου κηρυττόμενον Εὐαγγέλιον οὐδεμίαν σωτηριολογικήν δυνατότητα προσφέρει.

Ἀπαντῶν εἰς ταῦτα ὁ Παῦλος παρατηρεῖ: α') ὅτι ὁ Ἰησοῦς, ὃν κηρύσσει ὁ «ἐρχόμενος», ὁ ἔξωθεν δηλαδὴ ἀρχηγὸς τῶν ἀντιπάλων καὶ πιθανώτατα ἐκπρόσωπος (Schaliach) τοῦ Μεγάλου ἰουδαϊκοῦ Συνεδρίου, εἶναι «ἄλλος Ἰησοῦς, ὃν οὐκ ἐκηρύξαμεν»: β') ὅτι τὸ πνεῦμα, ὅπερ οἱ ἀντίπαλοι ἰσχυρίζονται ὅτι κατέχουν, εἶναι «ἕτερον πνεῦμα», ὅπερ οὐδεὶς κατέχει: καὶ γ') ὅτι τὸ «εὐαγγέλιον», ὅπερ οἱ ἀντίπαλοι κηρύσσουν, εἶναι «ἕτερον εὐαγγέλιον», διάφορον δηλαδὴ τοῦ ὑπὸ τοῦ Παύλου κηρυττομένου (Β' Κορ. 11, 4 - 6). Κατὰ τὸν Παῦλον, ὁ Χριστὸς εἶναι ἐκφραστὴς καὶ ἐκτελεστὴς τῆς σωτικῆς βουλῆς τοῦ Θεοῦ - Πατρὸς, ἐνεργήσας ὡς μεσίτης τῆς καταλλαγῆς τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν, «ὅτι θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσων ἑαυτῷ, μὴ λογιζόμενος αὐτοῖς τὰ παραπτώματα αὐτῶν, καὶ θέμενος ἐν ἡμῖν τὸν λόγον τῆς καταλλαγῆς . . . , ἵνα ἡμεῖς γενώμεθα δικαιοσύνη θεοῦ ἐν αὐτῷ» (Β' Κορ. 5, 18 - 21). Ἡ ὁμοιότης τοῦ περιεχομένου τῶν λόγων τούτων πρὸς τὸ περιεχόμενον τοῦ Α' Κορ. 1, 18 - 30, οὐδεμιᾶς ἀποδείξεως χρῆζει.

Οὕτω λοιπὸν κατανοεῖται πλήρως ἡ ἐν Α' Κορ. 1, 12 μνεῖα τοῦ Χριστοῦ, ἐν συνεχείᾳ τοῦ Παύλου, τοῦ Ἀπολλῶ καὶ τοῦ Κηφᾶ, τοῦθ' ὅπερ ἀποδεικνύει

1. Ὁρα σχετικῶς, Χ. Σ. Βούλγαρη, «... εἰ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστὸν, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γινώσκομεν». 2 Cor. 5, 16 and the Problem of St. Paul's Opponents in Corinth», ἐν Θεολογία 46 (1975), 148 - 164.